

TÁJÉKOZTATÓ

(A „Csere-bere fogadom” - elnevezésű programhoz kapcsolódóan)

Kiket várunk a versenyre?

Érdemes figyelembe venni, hogy csak az jelentkezzen, aki szeret beszélni, mesélni. Fontos, hogy a jelentkező gyermek élvezze a mesemondást, a mások előtt való megszólalást, nyilvános beszédet, szereplést.

Mit viseljen a versenyen megjelenő gyermek?

A mesemondás lételeme a természetesség és önazonosság, s fontos, hogy ez a megjelenésben is tükröződjön. A mesemondó nem színész, nincs szüksége „jelmezre”, csupán az alkalomhoz illő öltözékre. A népviseletben való megjelenés nem követelmény, abban az esetben ajánlott, ha a mesemondó máskor is használja, vagy valamilyen kapcsolata van vele (pl. néptáncsoport, éneklőcsoport tagja, egyes darabjait köznapra viseletként is hordja, stb.)

Mi a népmese?

A népmese folklórműfaj, a népköltészet része, egy olyan történet, amit régen – és szerencsés esetben ma is – „szájról szájra” adtak tovább egymásnak az emberek. Nem szóról szóra, mondatról mondatra tanulták meg, hanem megjegyezték a cselekmény vázát és saját szavaikkal mondták el. Fontos tudni, hogy a mese nyelve a hétköznapi beszédétől némiképp eltérő beszédmód: az „élő beszéd” mesei formulákkal, hasonlatokkal, állandósult szókapcsolatokkal egészül ki. A felkészülés során érdemes tudatosítani, hogy nem a szövegfelmondás a végső cél, hanem az élőszavas mesemondás.

A mesemondás nem prózamondás!

A mesemondó a cselekményt megértve a mesét „belülről” próbálja meg elmondani, lehetőleg a történetet ismerje meg, és saját szavaival öltöztesse fel a cselekményvázatot, ne pedig szóról-szóra tanulja meg a szöveget, mint a prózamondó versenyeken! A mesei nyelv ismerete azonban tanulást, gyakorlást, jártasságot igényel. Sokat segít az idősebb generáció történetmondási technikájának, nyelvi fordulatainak megfigyelése, a jó példaként szolgáló mai mesemondókról vagy hagyományos faluközösségek mesemondóiról készült hang- és filmfelvételek megismerése, s nem utolsósorban az eredeti, autentikus formában közölt meseszövegek olvasása.

A mesemondó és közönség kapcsolata

A jó mesemondás művészet is. Ennek az alkotói folyamatnak részese volt régen a hallgatóság is, aki a maga módján értékelte a mesemondó teljesítményét. A hagyományos, élőszavas mesemondást támogató versenyeken a zsűri, valamint a gyermek és felnőtt hallgatóság is aktív lehet, reagálhatnak a mesére, válaszolhatnak a meséből kiszóló kérdésekre, kifejezhetik tetszésüket, ezzel bátorítva a mesemondót.

Szabad kommunikálni a közönséggel!

A mesemondás legyen figyelmet megtartó, a mesemondó szemkontaktussal, „mindenkihez szóló” megszólalással próbáljon kapcsolatot tartani a hallgatósággal. A szó szerinti

szövegmondás egyik hátránya az, hogy megöli a mesélést élővé tevő rögtönző elemeket. Hiszen a jó mesemondó olykor improvizál is, ilyenkor beépíti a körülötte zajló eseményeket, beleszövi a meséjébe a környezetében lévő személyeket, tárgyakat, vagy akár a nem várt eseményeket is. Kommunikál a környezetével, „kiszól” a meséből. A mesemondást ugyanis a hallgatóság figyelme is befolyásolja. Megengedett a közönség megszólítása, tényleges vagy késleltető, hatáskeltő, költői kérdésekkel is (pl. „És mit gondoltok, akkor mi történt?”, „Tudjátok, mekkora volt az a hegy?” stb.). Más típusú, a mese menetétől független az a kiszólási forma, amikor a mesemondó a mesemondást néhány pillanatra megszakítva reagál a körülötte levő dolgokra, például tüsszentésre, mobiltelefonhangra. Az ilyenfajta közönséghez szólásnak, kapcsolatteremtésnek is helye van a közösségi vagy színpadi mesemondásban.

Meseválasztás

A mesemondó életkora, neme, egyénisége, ízlése meghatározó szempont a mese kiválasztása során. A meseválasztás során gyakoroljanak kellő forráskritikát! Kerüljék a mese származási helyét, forrását nem feltüntető, könnyen elérhető internetes tartalmakat, ahogyan a mesék eredeti szövegét erősen átstilizált formában közölt változatokat is. Törekedjenek a kevésbé ismert mesék felkutatására, illetve a sokszor hallott, közismert mesék egyedi változatainak megtalálására.

Ha kiválasztottuk a megfelelőnek tartott mesét, törekedjünk rá, hogy a gyermek csak később találkozzon a nyomtatott szöveggel. Először meséljük el neki saját szavainkkal, esetleg olvassuk fel, akár többször is! Ha a gyermek nem a kinyomtatott betűsorról „indítja” a memorizálást, nagyobb esély van rá, hogy magát a történetet jegyzi meg és nem a szöveget!

A mese kerek egész, nem szabdalható szét!

Szépirodalmi alkotások esetében gyakran előfordul, hogy egy műnek csak egy bizonyos részlete kerül előadásra. A mesemondás esetében ez nem megengedett, a népmeséket nem lehet „feldarabolni”. Amennyiben nem szeretnénk hosszabb mesét mondani, az egyszerűbb, rövidebb cselekményű műfajok (pl. tréfás mese, hazugságmese, állatmese) közül ajánlott választani. A mese kiválasztása és előadása során egyaránt fontos szempont a meseszerkezet megtartása, a mesekezdő, mesezáró formulák, állandósult szókapcsolatok, egyéb mesei formulák, párbeszédok használata.

Nyelvi eszközök, a nyelvjárás kérdése

A mesét nyelvjárásban is el lehet mondani, de csak akkor, ha a mesemondó számára ez természetes, önazonos, családi környezetben használatos tájnyelvi forma. Egy jellegzetes nyelvjárással rendelkező vidékről elköltözött család, amely már köznyelvet beszélő környezetben él, több nemzedéken át is képes konzerválni azt a nyelvjárást, amely származási vidékére jellemző. Nem ajánlott a hatásfokozó elemként „bevetett” székelyes, palócos, vagy bármely más olyan tájnyelven való megszólítás, amely a mesemondónak nem sajátja!

Természetesen a köznyelv nem hátrány, a lényeg, hogy a kiejtés következetes, egységes legyen. A régies szavak, tájszavak használata megengedett, de fontos, hogy jelentésükkel tisztában legyünk. Ha egy-egy ilyen kifejezés használata nehézségekbe ütközik (nehéz megjegyezni, fura kimondani), használjuk a köznyelvi formát (pl. zsarátnok helyett parázs).

A kiválasztott mese szövegében előforduló régies szavak, tájnyelvi kifejezések értelmezésére érdemes külön figyelmet szentelni. Fontos, hogy ezek megmagyarázásra kerüljenek, ha pl. tárgyról van szó, lényeges, hogy fényképen, esetleg mozgóképen is lássa az ifjú mesemondó. Ha kisebb gyermekről van szó, az erősebb vizuális rögzülés érdekében le is rajzolhatja. Ugyanez a helyzet a hasonlatok, formulák és egyéb nyelvi fordulatok esetében is. Kellő időt kell szánni mindezek rögzülésére, hogy a mesemondó ténylegesen értse is, amit mond. Mi több,

ne csak értse, el is tudja képzelni, s mindezt szavakba önteni. Fontos, hogy a mesei kép először benne szülessen meg, mert csak akkor tudja átadni a hallgatóságának, ha ezeket ő is látja maga előtt.

A hagyományos előadásmód főbb jellemzői

A mesemondást kísérheti gesztikulálás, mimika, testmozgás, a lényeg, hogy a mesemondó habitusából fakadó természetes jelenség legyen, amely a spontán beszéd során is érvényesül. Tartózkodjunk az előre kitalált, begyakorolt gesztusok alkalmazásától, az ilyen direkt megoldások erőltetetten, színpadiasan hatnak! Állva és ülve is lehet mesélni, úgy, ahogyan a mesemondó számára komfortosabb. A testtartás, testhelyzet legyen természetes, kényelmes, felszabadult. Fej-kéz-lábmozdulatok is színesíthetik a mesélést (pl. a mesei terek megjelenítése során), de éppúgy, mint a gesztusok esetében, erőltetve, betanulva inkább visszatetszőn hatnak. Fontos a tiszta – de nem mesterkélt – artikulálás, a természetes beszédritmus és hanglejtés, a szünetek, hangsúlyok hatásos használata.

A mesemondó verbális és nonverbális eszköztárán kívül nem ajánlott egyéb eszközök, tárgyak használata (pl. korona, bot, tojás). Egy szemléltető jelleggel használt tárgy nem emeli a mesei élményt, épp ellenkezőleg, megfosztja a hallgatót a belső képalkotás lehetőségétől.

A tévesztés áthidalása

Pillanatnyi memóriazavar, lámpaláz miatt előfordulhat, hogy a mesemondó téveszt, megakad a mesélésben vagy előbbre hoz egy későbbi eseményt. Ilyen tévesztések a hagyományos mesemondók mesemondása során is előfordultak. Ilyenkor a mesemondó nyugodtan elgondolkodott egy pillanatra, kijavította magát, a kihagyott részt ehhez hasonló megoldásokkal toldotta be a mesébe: „El is felejtettem, hogy előbb még a hídhoz ment Szegény János” „De még ezek előtt...”. A betoldott rész után valamilyen állandósult szófordulatot használva (pl. „de, hogy szavamat ne felejtsem”) csatlakoztak vissza a mese logikai fonalához.

Ezek a megoldások csak a tartalmi alapú tévesztések esetében működnek, amennyiben ez egy szó szerint betanult szöveg elmondása során fordul elő, tapasztalataink szerint csak a súgás, vagy a mondat, fejezet újrakezdése segít.

Mit jelent az, hogy változatokban él a népmese?

Egy adott népmese számos formában, változatban létezik: annak függvényében, hogy ki, mikor, hol és kinek mondja el, mindig egy kissé másképp megfogalmazva, újraalkotva kerül elmondásra. Például a félig nyúzott bakkecskéről szóló mese cselekménye a magyar változatok esetében szinte mindig azonos, részleteiben viszont más és más, attól függően, hogy előadója gyermekeknek vagy felnőtteknek mesélte, röviden vagy hosszan adta elő, stb.

Ugyanattól a mesemondótól is másképp hangzik ugyanaz a történet, ha éppen gyermekeknek meséli és másképp, ha felnőtteknek, másképp szól, ha sietnie kell, vagy rossz napja van, és más lesz a mese, ha éppen nagyon „jó formában van” a mesemondó.

Épp ezért, ha kiválasztottuk a versenyre szánt népmesét, érdemes annak minél több változatával megismerkedni, ha lehetséges többféle formában is (felolvasva, felkészítő által elmondva, hagyományos vagy jelenkori mesemondó előadásában).

A mesemondóverseny helyszíne

A mesemondás helyszíne legyen akusztikailag megfelelő, tehát a mese legyen jól hallható. Érdemes könnyen szellőztethető, világos termet választani, ami egyaránt otthonosan hat a mesemondóra és a hallgatóságra. A tér kialakítása semmiképp ne legyen feleltetésre, „vizsgahelyzetre” emlékeztető, a mesemondót nem kell külön kiemelni, dobogóra, színpadra állítani. Szerencsés esetben a mesemondó és a hallgatóság egy síkban, egy vertikális térben helyezkedik el. Kerülendő a túlzottan nagy tér (aula, színházterem) és a mikrofon használata is.

Mint már említettük, a mesemondó állva és ülve is mesélhet, ezért egy széket mindenképp biztosítsunk a számára. Fontos, hogy a „meseszékben” kényelmes, komfortos legyen a mesemondás (pl. ne legyen karfája, amely megnehezíti a gesztikulálást, ne legyen túl magas, hogy az alacsonyabb mesemondóknak is elérjen a lába).

A zsűri legyen a hallgatóság része, a hallgatóság közepén, vagy a hallgatóság elején helyezkedjen el!

A mesemondók sorrendje

A gyermek-mesemondóversenyek jó gyakorlatai közt tartjuk számon azokat a megoldásokat, ahol a mesemondók sorrendje nincs előre meghatározva. Ennek több oka is van. Az egyik ok, hogy a mesemondás hagyományos helyzeteihez nem illeszkedő formai, tartalmi és érzelmi konnotációk jelenhetnek meg azáltal, hogy ha előre tudott a sorrend, amely a korábban már említett vizsgálóhelyzet hangulatához viszi közelebb a mesemondókat és a hallgatóságot is. A spontán, nyugodt, oldott hangulat nagyon sokat segíthet a résztvevőknek abban, hogy tartalmasan teljen el a nap. A „Következik X.Y., felkészül Z.Zs.” típusú konferálások túl komoly, feszült miliőt teremtenek, növelik a versenyhelyzet tudatosítását. Ehelyett a következőket javasoljuk:

A „játékmester” oldott, közvetlen módon válassza ki, „hozza helyzetbe” a sorra kerülő mesemondót vagy mesemondókat, általában egyszerre kettőt-hármat. A kiválasztás történhet énekes körjátékok (Megy a korszó vándorútra, Csön-csön gyűrű), erősségi, ügyességi játékok (botfogás, kötélhúzás, kakasviadal) segítségével vagy mondókával, kiszámolóval (Ecc-pecc, kimehetsz), találós kérdéssel (Sző-fon, nem takács). A játékos kiválasztásban általában minden mesemondó részt vesz, így egy hosszabb időtartamú verseny során többször történik olyan „ritmusváltás”, amely üdítően hat a résztvevőkre. A spontán módon történő kiválasztás további előnye, hogy senki sem tudja előre, hogy mikor kerül sorra, így mindenki nagyobb figyelemmel hallgatja a másikat, s a verseny egész időtartama alatt egy aktív hallgatóság figyeli az épp elhangzó történetet. A kiválasztott intézmények számára összeállítjuk a játékos módon történő kiválasztás példatárát!

Természetesen a mesemondás sorrendjét egyéni módon is lehet kezelni. Ha valamilyen oknál fogva a mesemondó nem tud végig maradni, vagy neurodivergens okok miatt a gyermek számára biztonságérzetet ad, ha előre tudja, hogy mikor kerül sorra, érdemes kivételt tenni.

A zsűri összetétele

Nagyon fontos, hogy olyan zsűritagokat válasszunk, akik értik a népművészet szabályszerűségeit, jártasak a folklór világában, ismerik és tudják értelmezni az egyes folklóralkotások változatainak sokszínűségét, különbözőségét. Elsősorban néprajz szakot végzett szakemberekre vagy gyakorló hagyományos mesemondókra gondoljanak a felkérők! Eddigi tapasztalataink alapján azt látjuk, hogy az irodalmi közegből érkezett értékelők (drámapedagógusok, irodalmárok, színészek) a prózamondás szempontrendszer szerint tekintenek a hagyományos mesemondásra. Érdemes számba venni a helyi néptáncoktatókat (a Táncművészeti Egyetemen végzett személyek szövegfolklór témájú előadásokat is hallgattak tanulmányaik során). Ugyanez vonatkozhat egy népi-kézművesre, vagy egy gyermekkultúra mesterszakot végzett személyre, pedagógusra is. Természetesen a helyi szakemberek megszólítása az elsődleges jó gyakorlat, de fontos, hogy a zsűri egésze, vagy legalább többsége jártas legyen a népművészet (lehetőleg a szövegfolklór) területén. Ha a zsűri nem érti, nem érzi ennek a támogatott programnak a lényegét, nehéz helyzet alakulhat ki az értékelés során. Más szempontrendszer szerint értékelendő a mesemondás, mint a próza- vagy versmondás. Más-más törvényszerűségek, szabályok vonatkoznak az egyikre és a másikra.

A „játékmester”

A népmesemondó-verseny folyamán fontos szerepe van a „játékmesternek”, aki egyféle házigazda és irányító szerepet lát el. A jó játékmester tulajdonságai:

- határozott, magabiztos, jóbeszédű
- improvizatív, képes hirtelen, váratlan helyzetek megoldására
- jártas a népi játékok, mondókák, találósok, népdalok ismeretében és alkalmazásában
- kedves, barátságos hangnemben beszél a gyermekekkel
- érti és ismeri a hagyományos mesemondás legfontosabb jellemzőit, tényezőit
- megjelenésével és megszólalásával oldott hangulatot, baráti légkört teremt

A játékos műsorvezetés jó példái a már említett példatárban lesznek elérhetőek!

Díjazás

A helyezések helyett, a „sávós” díjazást javasoljuk, így minden résztvevő valamilyen címmel és a mellé járó oklevéllel térhet haza. Javasolt sávozás:

- aranyávós mesemondó

(kiemelkedő narratív készséggel rendelkező mesemondók, akiknek az előadásmódja mély benyomást tesz a zsűrire és a hallgatóságra)

- ezüstsávós mesemondó

(ügyes, magabiztos mesemondók, akik felkészítése és mesemondása a fentiekben leírtak szellemében zajlott, ám egy kicsivel gyengébbek voltak, mint az aranyávós társaik)

- bronzávós mesemondó (minden további mesemondó, aki indult a versenyen)

Ne fukarkodjunk a különdíjakkal sem! Ezekkel a díjakkal a tájékoztatóban leírt felkészülési és előadásmódbéli szempontok betartására, megvalósítására is tudunk reflektálni, akár olyan esetben is, amikor a mesemondó pl. ezüstsávós minősítésben részesült.

Néhány példa:

A legjobb meseválasztásért

A legtermészetesebb mesemondásért

A hiteles tájnyelvi megformálásért

A magabiztos előadói megnyilvánulásért

A hagyományos mesemondás hiteles közvetítéséért

A díjak, az elismerések motiválttá teszik a gyermekeket, egy-egy kiemelt mesemondás jó példa lehet a többiek számára is. A klasszikus 1.-2.-3. helyezések leszűkítik a díjazottak körét, és nem feltétlenül motiválják a gyereket a további tanulásra, mesehallgatásra. Ha egy-két gyermek teljesítménye a mezőny viszonylatában nagyon kiemelkedő, átlagon felüli, akkor ajánlott a „kiemelt aranyávós mesemondó” cím kiosztása is.

A Tájékoztatót lektorálta Varga Norbert, összeállította Raffai Judit, Dala Sára és Kovács Marianna korábbi gondolatait is felhasználva: Klitsie – Szabad Boglárka.

A programot megelőző közös gondolkodásért köszönet: Varga Norbertnek, Szabó Ágnesnek (Meseszó Egyesület) és Zalka Csenge Virág nemzetközi mesemondónak!